

тягом якого було зареєстровано 523911 злочини (тобто менше, ніж у 2013 році!), з яких 198074 злочини були тяжкими, їх питома вага складає 37,8 % (!).

Для того, щоб відслідкувати динаміку таких змін, наведемо питому вагу тяжких злочинів по роках, зокрема: 2013 рік – 27,7%, 2014 – 29,2%, 2015 – 31,5%, 2016 – 36,0%, 2017 – 37,8%. Наведені показники демонструють саме тенденції злочинності, які полягають у поступовому чіткому погіршенні в той час як абсолютні показники злочинності «плавають» і змінюються у більшу чи меншу сторону. Це означає, що кожен третій злочин, що вчинюється в Україні є тяжким.

Наведені дані лише в загальному вигляді демонструють якісно негативні зміни, які відбулися протягом останніх п'яти років у структурі та характері злочинності. Цілком очевидно, що наразі суттєво погіршується криміногенна обстановка в державі, і це вимагає рішучих кроків та ініціативності з боку правоохоронних органів для того, що призупинити негативний сценарій розвитку подій та поступово взяти під контроль запобігання злочинам.

Кононець Віта Петрівна
к.ю.н., ст. викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Поліграф як науково-технічний прилад доволі системно використовується у таких напрямках правозастосовної практики: психологічний відбір кандидатів для заміщення вакантних посад (кадровий «скринінг»); спеціальні (внутрішні) перевірки й службові розслідування, а також виконання завдань у межах досудового й судового провадження щодо вчинених кримінальних та інших правопорушень. Однак, розвиваючись, ці практичні напрями, на жаль, стикаються з різноманітними проблемними питаннями, особливо в контексті кримінального судочинства.

Слідчі, прокурори, судді нерідко констатують недостатність вітчизняної практики застосування поліграфа; недосконалість нормативно-правових документів, що регламентують відповідну діяльність; доцільність застосування цього приладу та його результатів у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному провадженні; обмеженість поінформування стосовно міжнародної правозастосовної практики використання поліграфа та його результатів тощо.

Кабінет Міністрів України надає таке визначення: «*Поліграф* – технічний багатоканальний (у тому числі має канал виявлення протидії) реєстратор психофізіологічних реакцій суб'єкта дослідження, який дає можливість виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції суб'єкта дослідження на певні стимули

(подразники) шляхом перетворення його психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у цифрові сигнали, які відображаються у вигляді кривих на поліграмах» [1].

В Україні питання впровадження поліграфа, зокрема в діяльність правоохоронних органів, почали вивчати вже за часів незалежності.

У 1997 р. українська діаспора із США передала до МВС України десять апаратно-програмних приладів моделі «Аксітон». Наступного року фахівці МВС України здійснили перші спроби використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності вітчизняних правоохоронних органів. А вже у 1999 р. п'ять англomовних офіцерів із Національної академії внутрішніх справ України (м. Київ) та Львівського юридичного інституту МВС України протягом двох місяців навчались у США (Академія судової психофізіології в м. Ларго штату Флорида). У 2000 р. наказом ГУБОЗ МВС України було запроваджено застосування поліграфів у кадровій роботі та оперативно-розшуковій діяльності підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю. Упродовж 2000-2006 рр. фахівці провели 1757 опитувань осіб на поліграфі, зокрема 1020 – під час проведення оперативно-розшукових заходів і 737 – для вирішення питань кадрового забезпечення, зокрема встановили причетність близько 230 осіб до вчинення понад 120 кримінальних злочинів [5, с. 23-24].

Уже наступного року було видано наказ МВС України «Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ» від 28 серпня 2001 р. № 743 [6], завдяки якому поліграф було системно запроваджено у сферу правоохоронних органів України з ліквідацією обмежених можливостей застосування цього приладу в оперативно-розшуковій діяльності. На основі цього документа розроблено Концепцію впровадження комп'ютерних технологій із використанням поліграфа в систему МВС України з програмою її реалізації. Як експеримент цей відомчий підзаконний акт продемонстрував певні позитивні результати, що слугували підґрунтям для прийняття чергового наказу в системі МВС України «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28 липня 2004 р. № 842 [7].

На основі наказу фахівці розробили та впровадили Інструкцію про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини) № 1373/9972 [8], що значно розширило можливості застосування поліграфа в кримінальному судочинстві України.

На жаль, після затвердження колегією МВС України «Програми протидії злочинам проти життя та здоров'я проти особи на 2008-2012 роки» від 25 липня 2008 р. № 17км/1, де у п. 4.23 було передбачено системне використання поліграфа та отриманих за допомогою його результатів у роботі ОВС, спрямованих на ефективне розкриття злочинів проти життя та здоров'я людини, цей процес загальмувався з огляду на політичну ситуацію в нашій країні [9].

Діяльність щодо використання поліграфа також відображено у Законі України «Про Національну поліцію», що набув чинності 7 листопада 2015 р. Так, ч. 2 ст. 50 цього Закону визначено конституційні вимоги стосовно порядку проходження тестування громадян на поліграфі, які виявили бажання вступити на службу до Національної поліції [10].

Міністерство юстиції України внесло відповідні зміни у свої законодавчі

акти, пов'язані з використанням поліграфа. Зокрема, 27 липня 2015 р. було видано наказ № 1350/5 «Про внесення змін у наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5» [11], яким урегульовано питання підготовки й призначення судових експертиз та експертних досліджень. Цей наказ доповнив розділ 6 «Психологічна експертиза» новим п. 6.8 такого змісту: «З метою отримання орієнтуючої інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа». Тобто результати застосування науково-технічного приладу – поліграфа – офіційно набули ваги значущих орієнтуючих інформаційних даних для кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших проваджень, а також для забезпечення запитів зацікавлених фізичних (юридичних) осіб. Зокрема, у пп. 6.8.1 вказаного наказу Міністерство юстиції України визначило предмет опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа – та отримання орієнтуючої інформації, яка стосується: ступеня вірогідності повідомленої інформації опитуваною особою; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерел отримання опитуваною особою інформації; уявлення опитуваної особи про конкретну подію; іншої орієнтуючої інформації, необхідної для конструювання версій розслідування конкретних подій.

Водночас, відповідно до пп. 6.8.2 цього наказу, такі опитування можуть проводитися лише за наявності письмової згоди на те особи, яка буде проходити тестування на поліграфі.

Викладене свідчить, з одного боку, про позитивні зміни в напрямі подолання негативного ставлення окремих державних владних інституцій до поліграфа, а з іншого – що залишається низка чинників, які стримують усебічне застосування цього науково-технічного приладу в правозастосовній практиці, зокрема в системі вітчизняних правоохоронних органів. Здебільшого це зумовлено: недостатністю нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало правовідносини щодо проведення опитування (дослідження) осіб на поліграфі та використання отриманих результатів тестування громадян; нерозробленістю державної цільової програми із впровадження поліграфа в різні сфери суспільних правовідносин, зокрема в систему правоохоронних органів України; відсутністю програми практичного обміну досвідом з європейськими державами стосовно практики застосування поліграфів.

Слід розробити та юридично закріпити вимоги до осіб, які отримують сертифікат (свідоцтво, диплом – будь-який документ), що дає змогу бути поліграфологом, тобто захистити наших співвітчизників від дилетантів і самозванців. Також необхідно убезпечити українське суспільство від нав'язливого бажання деяких роботодавців перевіряти працівників на «детекторі брехні» без нагальної потреби, а також законодавчо встановити морально-етичні межі проведення цієї процедури спеціальної перевірки (тестування) осіб. Відсутність норм, що регулюють використання поліграфа, на жаль, не стримує виробництво, збут поліграфів і надання послуг за його допомогою. Тобто ринок у цьому напрямі лише набирає обертів і збільшує обсяги. Відповідно, можна спрогнозувати на території України його подальший перерозподіл та активне впровадження в усі сфери нашого життя. Адже комерційні перспективи «поліграфоіндустрії» в країні з адміністративно-командним управлінням економікою завжди можна оптимізувати, зокрема шляхом: створення в системі відповідних відомств із залученням громадсь-

ких організацій координаційно-аналітичних центрів із питань упровадження комп'ютерного поліграфа; розробки та прийняття нормативно-правової бази застосування поліграфа для роботи як державних органів, так і недержавних установ, компаній тощо; визначення порядку сертифікації вітчизняних поліграфічних пристроїв і надання дозволу на ввезення й застосування на території України поліграфів провідних іноземних виробників поліграфів.

Прийняття окремого закону в цій сфері діяльності надасть можливість урахувати нагальні потреби українського суспільства щодо: якісного відбору найбільш кваліфікованих і досвідчених кандидатів на заміщення відповідних посад під час їх працевлаштування та кадрового «скринінгового» психологічного опитування, проведення максимально публічної та відкритої процедури люстрації, виконання внутрішніх періодичних перевірок окремих категорій уже працюючого персоналу та здійснення службових розслідувань; уникнення непрозорості, незаконних дій чи бездіяльності, непрофесіоналізму окремих категорій посадових осіб під час прийняття ними конкретних рішень на різних рівнях вертикалі державного управління владою; очищення державних інституцій управління владою від бюрократів, хабарників, корупціонерів, здирників та зрадників; подолання існуючих суперечностей у ставленні деяких посадовців до поліграфа й отриманих за допомогою нього результатів із метою використання їх у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному провадженні.

Таким чином, розв'язання цих та інших проблем, пов'язаних із діяльністю щодо використання поліграфа в Україні, надасть можливість окремим його опонентам по-іншому подивитися на цей науково-технічний прилад та отримати за його допомогою результати, упевнитись у позитивних аспектах його використання, на противагу прагненню заборонити поліграф у зв'язку з небажанням змінювати якість свого життя та країни загалом на краще.

1. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449.

2. Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України: затверджене Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.12.2016 № 1285.

3. Інструкція про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України: затверджена Наказом Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164.

4. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України: затверджена Наказом Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013 № 329.

5. Безруков Е.В. Практика применения спецподразделениями БОП МВД Украины специальных психофизиологических исследований при проведении оперативно-розыскных мероприятий и при подборе кадров / Е.В. Безруков, В.В. Шишкин // Актуальные проблемы специальных психофизиологических исследований и перспективы их использования в борьбе с преступностью и при подборе кадров: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. Краснодар: КубГТУ, 2006. С. 23-31.

6. Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 28 серп. 2001 р. № 743. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>.

7. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 28 лип. 2004 р. № 842. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin>.

8. Про порядок використання в діяльності ОВС поліграфів (комп'ютеризованих приладів реєстрації психофізіологічних реакцій людини): Інструкція МВС України від 27 жовтня 2004 р. № 1373/9972. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1373-04>.

9. Про оголошення рішення колегії МВС України: наказ МВС України від 31 лип. 2008 р. № 370 // Програма протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008-2012 рр.: рішення колегії МВС України від 25 лип. 2008 р. № 17км/1. URL: umdpl.info/files/docs/1288074253.doc.

10. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

11. Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5: наказ Міністерства юстиції України від 27 лип. 2015 р. № 1350/5. URL: <https://minjust.gov.ua/news/47479>.

Косиченко Олександр Олександрович

к.т.н., доц., доцент кафедри

Кокарєв Іван Васильович

к.е.н., доц., доцент кафедри

економічної та інформаційної безпеки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ НА РІВЕНЬ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Про серйозність ситуації в сфері впливу на особистість в інформаційному просторі свідчить широке використання для опису цього процесу такої термінології: інформаційна війна, інформаційна зброя, інформаційна диверсія, інформаційний тероризм і т.п. Говорячи про безпеку особистості в інформаційному просторі, крім поняття «погроза» слід також використовувати термін «насильство». Звичайно, під ним розуміється фізичне насильство над особистістю. У той же час можна й потрібно говорити про насильство над особистістю в соціальній сфері. Погроза – це потенційна небезпека, а інформаційне насильство – реалізація погрози, примусовий інформаційний вплив на свідомість людини.

У цей час особливу актуальність здобуває проблема інформаційно-психологічної безпеки громадян України, що обумовлено багатьма факторами. З одного боку, це складні, часом суперечливі й негативні процеси в політичній, соціально-економічній і духовій сферах, до яких відносяться:

- руйнування старої адміністративно-командної системи й важке становлення нової української державності, заснованої на демократичних принципах, на принципах ЄС.

- зниження рівня життя;

- розшарування суспільства на багатих і бідних, погіршення відносин між людьми;

- недооцінка національних і культурно-історичних традицій України;

- зміна геополітичної обстановки;

- деструктивна роль різних тоталітарних релігійних сект;

- падіння престижу та ослаблення найважливіших соціальних і культурних інститутів держави – науки, освіти, виховання;

- ріст злочинності.